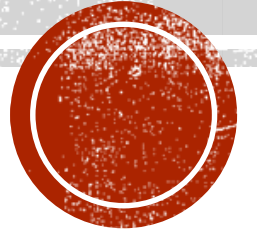

ULUSLARARASI ÖRGÜTLER

14. HAFTA

Doç. Dr. Erdem DENK

HÜKÜMET-DIŞI ULUSLARARASI ÖRGÜTLER/NGO'LAR

- Hükümet dışı uluslararası örgütler, devletlerin/kamu gücünün kurduğu, yürüttüğu kurumların dışında ortaya çıkan uluslararası sivil yapılardır. Siyasal, ekonomik, dinî, kültürel, toplumsal birçok alanda kâr amacı gütmeyen, uluslararası alanda gönüllü faaliyet göstermek üzere kurulan bu yapıları devletlerden ve onların oluşturduğu uluslararası örgütlerden ayırt etmek için “gönüllü kuruluşlar”, “sivil toplum kuruluşları” ve “hükümet dışı kuruluşlar” başta olmak üzere farklı kavramlar kullanılmaktadır. Biz tüm bu kavramları hükümet dışı uluslararası örgütler başlığı altında toplayacağız. Yasal, siyasal, toplumsal, sosyo-psikolojik ve sosyo-politik birçok gerekçeye dayandırılan bu kavram ve tanım farklılığı, aslında biraz da konunun niteliğinden kaynaklanmaktadır. Gerçekten de söz konusu olan, hem kuruluş gerekçeleri hem de kuruluş, örgütlenme ve çalışma şekilleri itibarıyla “geleneksel” resmî ve/veya siyasi kurumlardan ve yapılardan farklı oluşumlardır. Bu çerçevede, kimileri resmî yapılarla ilgisiz olduğunu, hatta onlara kısmen alternatif olduğunu dile getirirken kimileri de mevcut resmî yapılanmalara “karşıtlık” (“anti”lik) çağrışımına pek sıcak yaklaşmamakta ve amacın olsa olsa bir “tamamlayıcılık” olduğunu ima ve/veya ifade etmektedir. Ayrıca, söz konusu olanın mevcut hukuksal yapılar içerisinde faaliyet gösteren ya da göstermek durumunda/zorunda kalan oluşumlar olduğu varsayımından yola çıkarak yine “hukuksal” tanımlama ölçütlerinin esas alınmasının gerektiğini savunan anlayışlara da rastlanmaktadır.

TANIM/GENEL ÖZELLİKLER

- BM kurucu antlaşmasınının 71. maddesinde hükümet dışı örgütler sadece “sivil toplum kuruluşları” şeklinde ismen geçmektedir. Antlaşma, BM’nin ana organlarından olan Ekonomik ve Sosyal Konseyin “uluslararası kamuoyu”yla istişare hâlinde çalışması amacı bağlamında yapılan bu gönderme dışında herhangi bir açıklama getirmemiş, bir tanım verme/yapma yoluna gitmemiştir. BM çerçevesinde hükümet dışı örgütlere ilişkin ilk kararsa bu tür yapılanmalara ilgili konularda danışma ihtiyacının yaygınlaşmasıyla alınmıştır.
- Benzer şekilde, Avrupa Konseyi (AK) de 1986’da hazırladığı ve aslında sadece 10 devletin ve sadece iç hukuklarında etki kazandırmak üzere taraf olduğu 24 Sayılı Sözleşme’de çeşitli ölçütlerden bahsetmiştir. BM’dekine benzer bir mantıkla Sözleşme şartlarının uygulanacağı hükümet dışı örgütleri işaret ederken yani AK açısından ve AK platformunda geçerli olacak şekilde sıralanan ölçütlere göre, kâr amacı gütmeme/gönüllülük, uluslararası yarar gütmeme, taraf bir devlet iç hukukuna uygun kurulma, en az iki devlette faaliyet gösterme ve taraf devletlerden birinde merkezî olma ölçütlerinin karşılanması gerekmektedir. AK, bunun dışında, 2001- 2002 döneminde de çeşitli resmî çalışmalar yapmış ve çeşitli “temel ilkeler” belirlemiştir. Bu çerçevede örneğin, siyasi partilerin kapsam dışı olduğu belirtilmiş, tüzel kişiliğin şart olmadığı vurgulanmış ve faaliyetlerden elde edilen kazancın yine faaliyetlerde kullanılabileceği ama üyelere dağıtılamayacağı not edilmiştir.

HÜKÜMET-DIŞI ÖRGÜTLERİN ULUSLARARASI POLİTİKADAKİ YERİ

- Uluslararası ilişkiler, genelde devletler ve özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren de yoğun şekilde devletler tarafından kendi aralarında kurulan uluslararası örgütler aracılığıyla yürütölmektedir. Bu durum, özellikle bağlayıcı kararlar alma ve bunları uygulama anlamında geçerlidir. Öte yandan, devletlerin ve uluslararası örgütlerin yapmadığı, yapamadığı ya da yetişemediğı alanlarda faaliyet gösterme amacıyla yola çıkan ve/veya kendilerini böyle tanımlayan hükümet dışı kuruluşların da zamanla bu sisteme bir şekilde dâhil olmaya başladığını görmekteyiz. Gerçekten de özellikle insan hakları ve çevre sorunları konusunda faaliyet gösteren birçok hükümet dışı örgütün başta Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliğı, Avrupa Konseyi, Afrika Birliğı, Amerikan Devletler Örgütü, İslam İşbirliğı Örgütü, Arap Birliğı vb. birçok uluslararası örgütte daimi ya da ad hoc danışmanlık hatta gözlemci statüsü elde ettiğini görmekteyiz. İlgili örgütlerin ilgili organları nezdinde genel ya da konu esasında söz sahibi olan hükümet dışı örgütlerin, hükümetler-arası konferanslar da dahil olmak üzere birçok zeminde birçok konunun gündeme gelmesinde, ya da ilgili kararların oluşturulmasında oy vermeksizin pay sahibi olmasının ciddi bir katkı olduğu yadsınamaz. Bağlayıcı karar alma aşamasına (oy sahibi olarak) aktif katılım şeklinde cereyan etmese de bu işlevin ister radikal eleştiriler getirenlerin isterse de lehte görüşlerin dikkat çektiğı anlamda alınan kararlara görece daha fazla meşruiyet sağlayacağıysa açıktır.

ULUSLARARASI AF ÖRGÜTÜ

- 28 Mayıs 1961'de The Observer'da Peter Benenson imzasıyla yayınlanan "The Forgotten Prisoners" makalesiyle başladığı kabul edilen bir süreçle kurulan Uluslararası Af Örgütü (UAÖ) (Amnesty International), bugün hem ulaştığı kapsama alanı, hem etkinliği hem de tanınırlığı ve bilinirliği açısından en önde gelen hükümet dışı örgütlerdendir. UAÖ, bir yandan sömürge altındaki devletlerin bağımsızlaştığı ve Bağılantısızlar Hareketi'nde somutlaştığı üzere üçüncü dünyacı akımların güçlendiği, diğer yandan da insan hakları alanında uluslararası düzeyde yoğunlaşan tartışmalar çerçevesinde mevcut devlet sisteminin farklı bakış açılarıyla eleştirildiği dönemde kurulmuştur. Genel olarak insan hakları alanında faaliyet gösteren UAÖ, söz konusu makalenin adından da anlaşılacağı üzere, ilkin fikir, düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında kovuşturmayaya uğrayan ve özgürlüğü kısıtlananların haklarını savunmak amacıyla yola çıktı. "Fikir suçluları"nın mahkûmiyetlerinin son bulması ve serbest bırakılmaları yönünde ilerletilen kampanyalarla elde edilen başarılar ve artan destekle de zamanla diğer insan hakları ihlalleriyle de ilgilenme şeklinde sürdürüldü. "Karanlığa küfredeceğine bir mum da sen yak" anlayışından esinlenerek ve fakat mevcut sorunlara, engellere ve mahkûmiyetlere de dikkat çekerek dikenli telle çevrilmiş bir mum şeklinde bir amblem benimseyen UAÖ, bu çerçevede, işkence ve kötü muameleye son verilmesi, idam cezasının kaldırılması, şiddette başvurmamış tüm siyasi mahkûmların serbest bırakılması, kadınlara karşı şiddetin ve ayrımcılığın durdurulması, yoksul ve yoksunların hakları ve onurunun gözetilmesi, göçmenlerin ve sığınmacıların haklarının korunması, küresel silah ticaretinin düzenlenmesi ve terörle mücadelenin adaletten ayrılmadan yürütülmesi, nefret söylemi hariç ifade özgürlüğünün sağlanması gibi konularda aktif kampanyalar yürütmekte, çeşitli hükümetler ve uluslararası örgütler nezdinde baskı ve lobi faaliyetleri yapmaktadır.

İNSAN HAKLARI İZLEME ÖRGÜTÜ

- İnsan Hakları İzleme Örgütü (Human Rights Watch: HRW), 1978'den itibaren kurulan bir dizi insan hakları örgütünün 1988'de tek bir şemsiye altında toplanmasıyla oluşturulmuştur. Helsinki Nihai Senedi'nin 1975'te yayınlanmasını takiben özellikle Doğu Bloku devletlerindeki insan hakları ihlallerini gündeme getirmek, bu devletlerin Helsinki'de uzlaşılan ilke ve kurallara ne ölçüde uyduğunu izlemek ve bu çerçevede onlar üzerinde siyasi baskı oluşturmak amacıyla 1978'de kurulan Helsinki Watch, örgütün ilk nüvesini oluşturmaktadır. Bölgelerindeki insan hakları uygulamalarını izlemek için 1981'de kurulan Americas Watch, 1985'te kurulan Asia Watch, 1988'de kurulan Africa Watch ve 1989'da kurulan Middle East Watch, örgütün temel bileşenlerini oluşturmaktadır. Kuruluş dönemleri ve süreçleri itibarıyla ABD'nin insan haklarını bir aktif dış politika meselesi/aracı olarak görmeye başlamasına (olumlu ve olumsuz manada) paralelliğine hep dikkat çekilen İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün merkezi, New York'ta bulunmaktadır. Berlin, Brüksel, Chicago, Cenevre, Johannesburg, Londra, Los Angeles, Moskova, Paris, San Francisco, Tokyo, Toronto ve Washington'da şubeleri bulunan örgüt, örneğin UAÖ'yle karşılaştırıldığında çok daha az gönüllüye ve profesyonel çalışana sahiptir. (Faaliyet gösterilen 90 kadar ülkede 280 civarı uzman). Tıpkı UAÖ gibi, HRW'nin de BM, Avrupa Birliği, Afrika Birliği gibi hükümetler arası örgütlerle ve malî kuruluşlarla kurumsal ilişkileri bulunmakta ve bu örgütlerle yakın işbirliği hâlinde çalışabilmektedir.

YEŞİL BARIŞ

- Kalkınma-sanayileşme-çevre denkleminin ve aslında mevcut kalkınma/sanayileşme politikalarıyla yöntemlerinin yoğunlukla tartışılmaya başlandığı 1960'ların sonu ve 1970'lerin başı, çevre hareketlerinin de doğmaya başladığı döneme tekabül etmektedir. Bir yandan üçüncü dünyanın kalkınma programlarının çevre ya da siyasi-ekonomik dengeler açısından yarattığı tedirginlik ve/veya arayışlar, diğer yandan da 68 hareketi başta olmak üzere Batı içinde mevcut kalkınma stratejilerinin ve örneğin nükleer denemelerin yol açtığı çevre tahribatına karşı artan itirazlar, kabaca çevreci diyebileceğimiz yeni anlayışları gündeme getirmiştir. Özellikle 1972'de BM tarafından ilan edilen Stockholm Deklarasyonu, uluslararası çevre politikaları ve kuralları açısından da bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Günümüzde 28 ülkede bölgesel bürosu, 42 ülkede de doğrudan çalışma merkezi olan ve profesyonel çalışanlarının yanı sıra gönüllüleri vasıtasıyla çeşitli kampanyalar, eylemler, yayınlar ve etkinlikler yapan Greenpeace, dünyanın ilgi alanı genişliği itibarıyla en kapsamlı, faal ve etkin uluslararası çevre örgütü sayılmaktadır.

ULUSLARARASI KIZILHAÇ VE KIZILAY FEDERASYONU

- Kızılhaç'ın 1863'te kurulmasına giden yol, İtalyan birliğinin sağlanmasıyla sonuçlanacak süreçteki savaşlardan 1859 Solferino Muharebesi'ne tanık olan İsviçreli iş adamı Henry Dunant'nın savaş alanında yaralıların ve sivillerin durumu karşısındaki “insani” rahatsızlığıyla başlamıştır. Her durumda, artan silah teknolojisi ve ulus-devletlerin kurulma ve yerleşme süreci, savaşların hem daha yıkıcı hem de daha geniş kitleleri etkileyici boyutlara ulaşmasına neden olmuş, buysa daha sonra “insancıl hukuk” olarak adlandırılacak savaş kurallarının gelişmesinde de görüleceği üzere savaşın yürütülmesiyle ilgili birçok konuda kimi adımların atılmasına neden olmuştur. Dunant ve arkadaşlarının “Yaralılara Yardım için Uluslararası Komite” (International Committee for Relief to the Wounded) adını verdikleri sivil yapılanma, İsviçre bayrağının ters yüz edilmiş şekli olan sembolleri nedeniyle “Kızılhaç” olarak anılmaya başlamıştır. Onayak oldukları ve İsviçre hükümetinin de desteğiyle toplanan devletlerarası konferansta yaralıların durumunu ele alan ilk Cenevre Sözleşmesi'nin (1864) imzalanmasıyla yapının uluslararası etkisi artmıştır. Öyle ki, benzer yapıların taraf diğer ülkelerde de kurulması ve bu şartla kendilerine savaş alanında dokunulmazlık diyebileceğimiz ayrıcalıkların sağlanması da kabul görmüştür.

